

פייר בורדייה: השדה הסוציולוגי כספורט של לחימה*

ג'וליה רסניק**

ראשית אומר כי אני מתיימרת לדון בתורתו של בורדייה כי יש מומחים גדולים ממני בישראל, ביניהם אבי קורדובה וסשה וייטמן, מהחוג לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה באוניברסיטת תל-אביב, או אווה אילוז מהאוניברסיטה העברית בירושלים. כמו-כן, אני מתכוונת לדבר על בורדייה מבחינה רגשית-אישית, שהרי הכרתי הישירה את בורדייה הייתה מצומצמת ושטחית, מוגבלת להשתתפות בסמינר בנושא תקשורת שנערך בשנת 1999 ב-Ecoles des Hautes Etudes en Sciences Sociales (EHESS), ולשיחה אישית קצרה איתו, שבה, יש לציין, הפגין אליי יחס חביב ביותר והתעניין מאוד בפרויקט הדוקטורט שלי, שבאותה תקופה היה בראשיתו.

ברצוני להתייחס לבורדייה ולמפעלו מזווית קצת שונה. בכונתי לערוך תרגיל בסוציולוגיה של הידע על-ידי שימוש במושגיו של בורדייה, כאשר במרכז הדיון עומד שדה הסוציולוגיה הצרפתי ובורדייה כשחקן ראשי בו. ברצוני להבהיר מראש כי אין מדובר במשנה סדורה ואף לא במחקר שיטתי על השדה הסוציולוגי הצרפתי. דבריי נועדו לבטא חוויה אישית הקשורה לתורתו של בורדייה.

ראשית, כדי להסיר חששות מלב הקוראים ביחס למה שייאמר בהמשך, אתייחס לכמה נקודות מהביוגרפיה המקצועית שלי.

פגישתי עם מאמריו של בורדייה בסוף השנה הראשונה ללימודי לתואר הראשון – עם תורת השדה ועם המושג "הביטוס" שלו – הכריעו את הכף לידי לטובת לימודי סוציולוגיה כחוג ראשי. עד אותו מפגש מרגש עם תורתו של בורדייה, כתלמידה שנרשמה לאוניברסיטה במטרה ללמוד ארכיאולוגיה ואנתרופולוגיה לצד קורסים בפילוסופיה, היוותה הסוציולוגיה לגביי לא יותר מאשר נספח הכרחי ללימודי אנתרופולוגיה. כתבי בורדייה העניקו לי תובנות שסייעו לי לפענח את המציאות המורכבת של זמננו, והסבר משכנע לשאלת אי-הצדק המתמשך בחברה האנושית. כל זה לא רק מתוך תיאוריה חברתית כללית, אלא בהתחשב גם בפעילותו של הפרט, כלומר, באופן שבו היחיד תורם לשעתוק המבנה החברתי.

הקדמה ביוגרפית זו ואזכור קבלת-הפנים האוהדת שבה זכיתי מבורדייה נועדו להבהיר כי הגעתי לפריז כאוהדת צרופה של האיש ושל תורתו. ולמרות זאת, ככל שהתארכה שהייתי שם וככל שהעמיקה הכרתי את השדה הסוציולוגי הצרפתי, התגלתה לעיניי תמונה של פעילות נוספת של בורדייה, שאינה באה לידי ביטוי במאמריו אך היא זו שאפשרה בסופו של דבר לרעיונותיו ולמאמריו לזכות בתפוצה ובהכרה עולמיות.

בשנה שעברה יצא לאקרנים סרט על בורדייה שנקרא "הסוציולוגיה היא ספורט של לחימה" ("La sociologie est un sport de combat"). סרט זה, שזכה בתפוצה רחבה

* הדברים מבוססים על נוסח ההרצאה בערב לזכרו של פייר בורדייה, שנערך ב-7 בפברואר 2002 באוניברסיטת תל-אביב.

** בית-הספר לחינוך, האוניברסיטה העברית בירושלים.

במשך חודשים רבים בכמה בתי־קולנוע בפריז, הינו בעיקרו של דבר פולחן לאישיותו של בורדייה, שלדאבונני עושה עוול למפעלו האינטלקטואלי העצום.

כותרת הסרט מבהירה את ייעודה של הסוציולוגיה בעיני בורדייה, דהיינו, מטרת הסוציולוגיה היא יצירת כלים שבאמצעותם יוכלו הקבוצות המנוצלות להיאבק ולהשתחרר משליטתם של בעלי הכוח בחברה.

הסוציולוגיה של בורדייה כספורט של לחימה אכן מבטאת את מעורבותו הפוליטית, שהלכה וגברה בשנות חייו האחרונות. אולם, לדעתי, כותרת זו משקפת פן נוסף, נסתר יותר, בפעילותו של בורדייה: היות השדה הסוציולוגי הצרפתי זירת קרב שבה החוקר נלחם ונאבק בכל כוחו. בהמשך אנתח את שני האופנים האלה שבהם באה לידי ביטוי התפיסה הבורדיאנית של הסוציולוגיה כספורט של לחימה: (א) המעבר של בורדייה מ"אינטלקטואל מדעי" למדען מגויס ה"יורד אל העם" ונאבק לצידו; (ב) בניית האימפריה הבורדיאנית בסוציולוגיה ו"ספורט הלחימה" הכרוך בכך, דהיינו, ניתוח של פעילותו בשדה הסוציולוגי שהפכה את גישתו המחקרית לגישה שלטת בסוציולוגיה בצרפת.

ההיפותזה שתנחה אותי במהלך הניתוח היא ששתי הסוגיות הללו קשורות זו לזו. בורדייה ראה בסוציולוגיה ספורט של לחימה והאמין ששילוב נכון של כוח וידע יקדמו בסופו של דבר חברה צודקת יותר. בראשית דרכו הוא ראה בעולם המדעי את זירת המאבק לשינוי חברתי, והשקיע את כל מרצו בבניית אימפריה סוציולוגית. אולם כאשר נכזבו ציפיותיו וכשהתחוויר לו שהמונופול הסוציולוגי שהקים בעמל רב לא חולל את השינויים החברתיים המיוחלים, הוא שינה כיוון והפנה את מאבקו ישירות לחברה בכללותה, דהיינו, לזירה הציבורית־הפוליטית.

המעבר מ"אינטלקטואל מדעי" לאינטלקטואל מגויס

בראשית דרכו, בשנות השישים של המאה העשרים, עסק בורדייה במחקר בלבד, ורק מאמצע שנות השמונים ואילך, ובעיקר מאמצע שנות התשעים, הלכה וגברה פעילותו הציבורית הפוליטית. בדצמבר 1995 הוא השתתף באופן פעיל וכולט בשביתות הנרחבות שהתפטו בצרפת, כתב באופן רצוף בעיתון היומי *Le Monde*, התראיין לעיתים קרובות בטלוויזיה, ובשנים האחרונות נהפך לדמות ציבורית פופולרית.

בורדייה, כפי שמסביר זאת שוורץ (Swartz, 1997), סבר בתחילת דרכו כי "האינטלקטואל המדעי" אמור להתרכז בקידום הקריירה המדעית שלו ולחתור לאוטונומיה מרבית של הפרקטיקה המדעית־החברתית בקרב מדעי החברה. הוא לא נהג לחתום על עצומות, להשתתף בהפגנות או לפעול במסגרת מפלגה או איגוד מקצועי כלשהם. הוא גם לא תמך באופן גלוי בקבוצה חברתית או במטרה חברתית כלשהן – כגון פמיניזם, אקולוגיה וכיוצא בהן – כפי שנהגו אינטלקטואלים צרפתיים דוגמת פוקו (Foucault) או טוריין (Alain Touraine) (שם, ע' 266–267). זאת ועוד, בורדייה ציין אומנם כי הפוליטיקה והמדע אכן הולכים יד ביד ומטרותיהם זהות, מאחר שהמדע החברתי חושף אמיתות שנהפכות לנשק במאבק הפוליטי של הקבוצות החברתיות, אך התרה בחוקרי החברה לבל ייטלו חלק במאבקים חברתיים – עליהם לנתח את המאבקים החברתיים, ואת המאבק עצמו להשאיר לאחרים (שם, ע' 261).

כיצד ניתן אם כן להסביר את השינוי החד שחל בתפיסתו את תפקיד החוקר מ"אינטלקטואל מדעי" לאינטלקטואל מגויס? יש הטוענים כי פעילותו הציבורית הינה פועל יוצא מעקרונות הסוציולוגיה בעשרים השנים האחרונות, כאשר מפעלו היצירתי הלך והצטמצם לקידום ולהפצה של תורתו (Verdès-Leroux, 1997, 60). אכן, בתקופת הזוהר האינטלקטואלי שלו, בשנות השישים והשבעים, הוא התנגד לפעילות פוליטית של מדעני החברה. כך, באירועי מאי 1968, כאשר צרפת כולה "בערה", גער בו השמאל הקיצוני על חוסר מעורבותו החברתית. לעומת זה, בשנת 1998, לדוגמה, אנו מוצאים אותו מרביץ את תורתו בקרב עובדי המסילה השובתים (שם, ע' 56).

אנסה לפענח חידה זו בעזרת ניתוח של הסוגיה השנייה – בניית האימפריה הבורדיאנית בסוציולוגיה.

בניית האימפריה הבורדיאנית בסוציולוגיה

בורדייה הצליח להשליט את תפיסתו התיאורטית והמחקרית על חלק גדול מהשדה הסוציולוגי הצרפתי בשנות השבעים והשמונים. כיצד ניתן להסביר את הצלחתו הכבירה? אפשר לתלות את ההצלחה במקוריותו המחשבתית, שאין עליה עוררין, אך כסוציולוגים נוכל להתייחס להצלחתו כפי שהוא עצמו התייחס למושג מחקריו: דרך תפיסתו הביקורתית החושפת את מאבקי הכוחות הנסתרים מהעין. המושג "שדה" העומד במרכז תורתו והמושג "רשת השחקנים" של לטור (Latour) עשויים לסייע לנו בהסברת התופעה. בורדייה הצליח לבנות רשת של שחקנים יציבה ובעלת עוצמה. במרכז הרשת עמדו ספריו – כגון *Les Héritiers* (1964) ו-*La Reproduction* (1970), שנכתבו בשיתוף פעולה עם Jean Claude Passeron, ו-*La Distinction* (1979) – וכן מחקריו השונים, שיטת המחקר ותפיסתו התיאורטית, שבמרכזה מושגו הבסיסיים "שדה", "הביטוס" וכיוצא בהם. מרכיבים נוספים של הרשת בעלי חשיבות היו: כתב-העת *Les Actes de la Recherche Sociologique* שערך בורדייה, מכון המחקר Centre des Etudes Européennes ב-EHESS, שהיה רחב-ממדים ועתיר-תקציבים ואשר היווה באותן שנים מוקד מרכזי במחקר הסוציולוגי, וכן סדרת הספרים *Le Sens Commun*, שאותה הקים בורדייה וניהל כחלק מההוצאה-לאור Editions de Minuit, ואשר היוותה במה מרכזית ליצירות סוציולוגיות באותה תקופה. עוצמתה של הרשת נבעה, בין היתר, מהעובדה שהיא חלשה הן על מוקדים אקדמיים והן על מוקדי הוצאה לאור.

הייתכן כי שליטה מקיפה זו בשדה הסוציולוגי הרחב עשויה להסביר את אי-תרגומם של טקסטים מרכזיים בעולם האנגלוסקסי באותה תקופה לצרפתית? האם התנגדותו של בורדייה, שהוא עצמו מעיד עליה בספרו *Méditations Pascalienne* (Bourdieu, 1997, 207), לתפיסתו של Schutz – ובאופן עקרוני גם לגישה הפנומנולוגית והאתנומטודולוגית בכללותה, בגין "הניטרליות הפוליטית" שהיא מפגינה – עשויה להסביר את העובדה שציבור החוקרים הצרפתי לא הכיר את הטקסטים של Harold Garfinkel, לדוגמה, עד אמצע שנות השמונים? לעומת זה, חיבוריו של גופמן, ידידו של בורדייה עוד מתקופת שהותו בארצות-הברית, שהיוו חלק מהרשת ואשר שימשו את התפתחות התיאוריה הבורדיאנית, תורגמו לצרפתית כבר בתחילת שנות השבעים. באופן

דומה, Aaron Cicourel וזכה להימנות עם הרשת של בורדייה, ושיתוף-פעולה הדוק התפתח במהלך השנים בין השניים, אף-על-פי שבורדייה נהג בחשדנות כלפי התורות שהתמקדו ביחיד, במיקרו, ללא התייחסות למקרו (Swartz, 1997, 97). נראה שמיקומו בשמאל הפוליטי והסוציולוגיה הביקורתית שבה דגל סיקורל גישרו על הפער התפיסתי ההתחלתי.

הרשת הבורדיאנית הצליחה לגבור במבחני כוח רבים מול המתחרים השונים באקדמיה, והציבה את עצמה כמוקד המרכזי של העשייה הסוציולוגית בצרפת. ניתן לשער כי תכונותיו האישיות של בורדייה – אסטרטג מעולה ובעל חושים מחודדים ביותר, כפי שמעיד עליו ריימון ארון בספר-הזכרונות שלו (Aron, 1985, 476) – סייעו לו ליצור ולפתח את הרשת. באותם מבחני כוח נראה כי בורדייה נהג בזירה הסוציולוגית כבשדה-קרב. הרושם הנוצר מהתבוננות בשדה זה הוא כי התהוו שני מחנות ברורים בקרב אלה שהיו בסביבתו של בורדייה: (א) אלה שהלכו שבי אחר תפיסתו, נמנו עם מקורביו והיו חלק מהרשת הבורדיאנית, דוגמת Patrick Champagne, Monique de Saint Martin, Pinto וכן סטודנטים רבים נוספים; (ב) "נפגעי בורדייה" – אלה שעבדו תקופת-מה בקרבתו ולא נותרו ברשת, ואלה שמעולם לא נמנו עם מרכיבי הרשת אך התקשו למצוא את מקומם מחוץ לה. אופן התרחקותם וביטויי טינתם של חוקרים מסוימים כלפיו מעלים ספקות לגבי מידת הסובלנות של בורדייה כלפי מתחרים או מתנגדים מחוץ ומבית. חוקרים כגון Jean-Claude Chamboredon, Jean-Claude Passeron ו-Luc Boltanski נמנים עם קבוצה זו. מאחר שבאותה תקופה הייתה הסוציולוגיה בצרפת – בין היתר בהשפעת בורדייה – סוציולוגיה שמאלנית שדיברה על קבוצות, מעמדות וקולקטיבים, הסוציולוגיה שהעמידה במרכזה את הפרט, את היחיד, נתפסה בהכרח כמשתייכת לזרמים ליברליים ימניים מסוכנים. ייתכן שדבר זה מסביר מדוע חוקר מבריק כ-Boudon לא מצא את מקומו בצרפת ונאלץ לפתח את הקריירה שלו בעיקר בארצות-הברית. תחום מחקרו של בודון היה קרוב מאוד לזה של בורדייה – ניעות חברתית וחינוך – אך ההסברים לממצאיו היו רחוקים מאוד מהסבריו הקונפליקטואליים של בורדייה.

התמונה העולה ממבט-העל שציירתי לעיל מעידה כי בורדייה התייחס לשדה הסוציולוגיה כאל זירת ספורט של לחימה. אם להשתמש במושגיו, ניתן לומר כי האלימות הסימבולית שהפעיל בורדייה אפשרה לו להשליט את תורתו על רוב המרחב הסוציולוגי הצרפתי, והיא המסבירה את ההצלחה הכבירה של תורתו. אכן, עם השנים הוא צבר כוח עצום, שהלך וגדל לאחר שנת 1982 כאשר התמנה לפרופסור-חבר ב-Ecole de France היוקרתית. הרשת הבורדיאנית רק הלכה והתפתחה עם הזמן: מספר הדוקטורנטים גדל, מפעל ההוצאה לאור התעצם עם השנים, מעבדת המחקר שעליה ניצח התעצמה בהתמדה, וממשיכו איישו את המשרות האוניברסיטאיות בכל רחבי צרפת ומאוחר יותר הרכיבו את ועדות הקבלה של מוסדות אקדמיים ומכוני מחקר לאומיים. מעמדו בעולם האקדמי הצרפתי הגיע לממדים חסרי תקדים. השפעת הרשת הבורדיאנית חצתה את גבולות המדינה כאשר תלמידיו המסורים עברו להתגורר במדינות אחרות, לדוגמה Loic Waquant שעבר לארצות-הברית, או כאשר סטודנטים זרים שבאו ללמוד אצל הסוציולוג הדגול בפריס חזרו לארצותיהם, דוגמת Nikos Panayotopoulos היווני.

הנה, בהיותו בשיא כוחו, אנו עדים לתפנית חדה באופי פעילותו: הוא החל לחדור

לספרה הציבורית הפוליטית.¹ הייתכן כי אמונתו הגדולה בכוחה של הסוציולוגיה ככלי לשחרור השכבות המדוכאות בחברה התערערה קשות וצמחה בקרבו התחושה שרק פעילות ישירה בשדה הציבורי תביא לידי שינוי ממשי של הסדר החברתי? האם דווקא ברגע שהגיע לשיא המקצועי שלו, כאשר הצליח להשליט את תורתו הסוציולוגית בעולם האקדמי בצרפת ובכמה ארצות בעולם, התוודע בורדייה למציאות המרה כי אין בכוחם של מדעי החברה, ולו הביקורתיים ביותר, להשפיע על הנעשה בחברה? אנסה לעקוב אחר שינוי זה בהתפתחות של בורדייה מתוך כתביו של החוקר.

בכתביו המוקדמים בורדייה מצביע על תפקידו של הסוציולוג ועל אופיו של המדע סוציולוגיה. לדבריו, הסוציולוג עוסק במקצוע שהינו פוליטי במהותו. הכיזד? הוא פועל להסרת הקסם מהעולם החברתי, דהיינו, הוא עוסק בניפוץ האשליות, בערעור של המובן מאליו ובחשיפת יחסי הכוחות המסתתרים מאחוריו. ניתוח חברתי הינו כוח פוליטי מהמעלה הראשונה, טוען בורדייה; המחקר הסוציולוגי הינו בעצמו עשייה פוליטית מאחר שהוא פוגע "בבטן הרכה" של הסדר החברתי. הוא האמין כי חשיפת המנגנונים הכוחניים תפגע בהכרח ביציבותם. מעצם טבעם הביקורתיים, מדעי החברה ה"אמיתיים", להבדיל מסוציולוגיה שמעמידה את עצמה כ"אומנות לשם אומנות", מהווים "סיכון" רציני לסדר החברתי. באופן בלתי-נמנע, מתוקף תפקידה המערער והחושף, הסוציולוגיה ה"אמיתית" הינה מדע מגויס הנוטל חלק במאבק החברתי לטובת הקבוצות הנשלטות. גישה לאותו ידע סוציולוגי על-ידי קבוצות ויחידים מדוכאים מהווה מפתח לשחרור חברתי (אצל: Swartz, 1997, 260).

הסוד לשליטה, ועל-כן גם לשחרור, עובר דרך המושג "הביטוס" שפיתח בורדייה. הוא מציין כי הנשלטים משתפים-פעולה בהנצחת שליטתם, לרוב נגד רצונם, על-ידי קבלת ההגבלות המוטלות עליהם מתוקף הקטגוריות וההסדרים הנהוגים בחברה. הגבלות אלה באות לידי ביטוי בצורה של "אמוציה גופנית" (תחושות של מבוכה, חרדה, ביישנות, רגשות אשם), הנקבעת על-ידי הפנמה של המבנה החברתי באופן של דיספוזיציות טבעיות כמעט, או הביטוס (Bourdieu, 1997, 203), שכן בכל גוף ביולוגי שעבר חברות מתקיים הקולקטיב, ולכן הביטוס משמעו יחיד מחוברת. עם הגיעם להבנה כי דיספוזיציות אלה אינן טבעיות, אלא פועל יוצא מייצוגים שרירותיים של העולם (הכולל קטגוריות ועקרונות מיון) שנקבעו על-ידי סוכנים בשדות תרבותיים או פוליטיים המנסים לשמר את הסדר הקיים, יוכלו הנשלטים להיאבק למען שחרורם (שם, ע' 180). ומאחר שהמאבקים הפוליטיים לשינוי העולם מחייבים שינוי בייצוגים שלו, המחקר הסוציולוגי הינו התשובה והמפתח לאותו שינוי חברתי נכסף (שם, ע' 225).

אך האופטימיות ביחס לסוציולוגיה, שנגזרה מהפיתוחים הרעיוניים שהוצגו לעיל, נמוגה בסוף שנות השמונים. על-אף המעמד האיתן שאליו הגיעה הסוציולוגיה הביקורתית באקדמיה, מהפך חברתי בצרפת לטובת המדוכאים לא נראה באופק באותה תקופה. נהפוך הוא, רעיונות ניאוליברליים החלו מחלחלים ומתפשטים במהירות בחברה המערבית,

1 שלמה זנד, בספרו האינטלקטואל, האמת והכוח (2000, עם עובד), בפרק "ראי, ראי, אמור נא לי מי הוא איש הרוח האמיתי", מתייחס לשניות זאת בקריירה של בורדייה ומפרש אותה כקשורה, מחד גיסא, לשדה הכוח האינטלקטואלי שבו פעל בורדייה ולמקומו בשדה זה, ומאידך גיסא, למרחק של השיח האינטלקטואלי מהאידיאולוגיה השלטת.

ואיימו להרע עוד יותר את מצבן של הקבוצות החלשות. לדעתי, התפנית בפעילותו של בורדייה הינה פרי אכזבתו הגדולה מהתקוות שתלה, בראשית דרכו, בסוציולוגיה. כניסה לספרה הציבורית ושימוש באמצעי־התקשורת ההמוניים להעברת מסרים פוליטיים היו דרכים חדשות שאימץ בורדייה כדי ליישם את מה שהבין תמיד כתפקידו המרכזי של האינטלקטואל: להשפיע על העשייה החברתית. שינוי האסטרטגיה הניעו לבחון את התפיסות הבסיסיות שבהן דגל משחר ימיו, ולנסח מחדש עקרונות סוציולוגיים בסיסיים.

הגיעה העת, טוען בורדייה, שהסוציולוגים יציעו אוטופיות מעוגנות סוציולוגית (Bourdieu, 1997, 103). נכון שבדרכם לאוטונומיה מדעית וכדי להשתחרר מהצמידות שהייתה נהוגה בעבר בין סוציאליזם לבין סוציולוגיה, היה על מדעי החברה להתרחק משאלות חברתיות ופוליטיות ולקבוע לעצמם שאלות סוציולוגיות גרידא. בכך עסקו, לדברי בורדייה, דורקהיים ביסודות המתודה הסוציולוגית, וובר כאשר ניסח את "הניטרליות האתית", שנהפכה לאבן־יסוד של האידיאולוגיה הפרופסיונלית של הסוציולוגים. אך המחיר ששילמו מדעי החברה על־מנת להשיג מעמד מדעי – צנזורה עצמית – הינו קשה מנשוא. סוג זה של ויתור, שגם בורדייה היה שותף לו בעבר, כפי שהוא בעצמו מודה, מנע את הסוציולוגים מלהציע לחברה אוטופיות חברתיות והשקפה אידיאלית וגלובלית ביחס לעולם החברתי. נראה, טוען הסוציולוג, כאילו התואר "מדען" מחייב לנטוש – להרוג – את הפוליטיקאי שבתוכנו. לדעתו, אין דבר בעולם שיכול להצדיק ויתור מעין זה, והגיעה העת שהמדענים, על כישוריהם הרבים, יחלו להתערב בפוליטיקה. אין הוא מטיף לחזרה לסוציאליזם מדעי הקשור בטבורו למרקסיזם, כפי שנהגו במשטרים הקומוניסטיים, אלא למעורבות של האינטלקטואל בעולם הפוליטי בסגנונו של זולה (Zola), כלומר, אינטלקטואל העושה שימוש בכישורים ובכלים המקצועיים שרכש בעולמות האוטונומיים – לדוגמה, בעולם האומנות, הפילוסופיה או המדע – על־מנת להשפיע על המציאות החברתית־הפוליטית (Bourdieu, 2000, 102–104).

איך בורדייה מסביר את "צורך השעה" של הסוציולוגים לפעול בתחום הפוליטי? לדבריו, השדה הפוליטי עבר שינוי משמעותי מאוד בעשורים האחרונים, המתבטא בהשפעתם העצומה של אמצעי־התקשורת בה. בין פתבים פוליטיים מפורסמים ופוליטיקאים מתקיים שיתוף־פעולה הדוק. פוליטיקאים ועיתונאים ספוגים כיום באותה דוקסה (doxa) פוליטית – החזון הניאו־ליברלי. העיתונאים, התופסים את עצמם כעוסקים בניתוחו של העולם הפוליטי שהם צופים בו כביכול מן הצד, מהווים למעשה סוכנים מרכזיים של השדה הפוליטי (Bourdieu, 2000, 36–37). בורדייה מסיק לפיכך כי החברה המערבית נמצאת בסכנה ממשית. לדבריו, אנו עדים כיום להרסניות של הכלכלה, שבשם שיח ניאו־ליברלי תגרום להתפוררות הסדר החברתי. תהליך הרסני זה, שהחל לפני כעשור, מאיים לפורר את המוסדות שהקימה האנושות בעמל כה רב: המדינה והשירותים הציבוריים המוענקים לאזרח. אנו עומדים לפני הרס של ציוויליזציה שנבנתה במהלך מאות שנים. אף שאין הוא אוהב להתנבא, בורדייה חש כי מחובתו להתריע על התוצאות הרוט־האסון שיבואו בעקבות הרס הסדר החברתי. אחת מהן – האלימות האורבנית – נהפכה כבר לחלק מהמציאות של החברות המערביות. לדבריו, מצופות לנו תופעות מעין אלה שיהיו גרועות בהרבה. האם הסוציולוג יכול לשתוק לנוכח ידיעה מעין זו? האם חזאי יכול לא לדווח על מפולות שהוא חוזה? (שם, ע' 46–47).

לדברי בורדייה, לגיטימי וראוי שחוקרי מדעי החברה ישפיעו ויתערבו בעולם

החברתי. כפי שאין מתקבל על הדעת שפיזיקאים לא יורשו להשתתף בבניית גשר, לא ייתכן שסוציולוגים לא ישתתפו בעשייה החברתית (שם, ע' 43). הקבלה זו בין מדעים מדויקים לבין מדעי החברה אינה מקרית. כבר בימיו הראשונים כסוציולוג התבטא בורדייה בעניין זה, כממשיך דרכו של דירקהיים, וטען לדמיון בין מדעי החיים ומדעי החברה: "מדעי החברה הינם מדע כיתר המדעים" (Bourdieu et al., 1968, 25). גישה אמפיריציסטית זו הייתה כלי לניגוח תפיסות מתחרות בשדה הסוציולוגי, דוגמת האתנומטודולוגיה, שנתפסה בעיני בורדייה כלא-מדעית". במשך שנים חיפש בורדייה את החוקיות של מדעי החברה ורדף אחר האובייקטיביות המדעית. אפילו בשנות התשעים, לאחר שניפץ Khun את אשליית האוטונומיה של המדע ולאחר שנים של קיום מסורת של סוציולוגיה ביקורתית של המדעים, שעם חוקריה נמנים Bloor, Callon ו-Latour, דגל בורדייה באותה תפיסה מדעית אובייקטיבית (Swartz, 1997, 247).

תפיסה זו של מדעי חברה "אובייקטיביים" עמדה כנראה לנגד עיניו כאשר, ביהירות דומה לזו של אפלטון שראה בשלטון הפילוסופים בסיס למשטר של צדק בחברה, הציע בורדייה את שירותי הסוציולוגים כדי לפתור את הבעיות החברתיות ולהכתיב למדינה את המדיניות הרצויה. לדעתו, דבר זה "היה מחייב את הפוליטיקאים להיות כפופים לנו, לשמוע את דברינו ולמלא אחר הוראותינו" (Bourdieu, 2000, 44). במשך שנים היה השדה הסוציולוגי לגבי בורדייה ספורט של לחימה, אך לאחר שכבש את הפסגה האקדמית במדעי החברה, הוא פנה לזירת ספורט של לחימה רחבה ואכזרית בהרבה – הזירה הציבורית-הפוליטית. המשכת האחיוה בפרספקטיבה הסוציולוגית האובייקטיביסטית, שאבד עליה הכלח, התאפשרה בין היתר הודות להסתגרותו בעולם הבורדיאני והתרחקותו מדיון מעמיק בתיאוריות מתחרות. מאידך גיסא, השקפה זו אפשרה לבורדייה לחלום על חברה צודקת יותר ב"ניהולם המדעי" של הסוציולוגים, ולהיאבק למענה, בסגנונו שלו, כבספורט של לחימה.

מקורות והפניות

- Aron, R. (1985 [1983]). "'No nos ha comprendido' o Mayo de 1968". In *Memorias* (pp. 455–480). Madrid: Alianza Editorial.
- Bourdieu, P. (1979). *La Distinction. Critique social du jugement*. Paris: Editions de Minuit.
- Bourdieu, P. (1997). *Méditations Pascaliennes*. Paris: Editions du Seuil, Collection Liber.
- Bourdieu, P. (2000). *Propos sur la politique*. Lyon: Presse Universitaire de Lyon.
- Bourdieu, P., Chamboredon, J.C. and Passeron, J.C. (1968). *Le métier de sociologue*. Paris: Mouton-Bordas.
- Bourdieu, P. and Passeron, J.C. (1964). *Les Héritiers. Les étudiants et la culture*. Paris: Editions de Minuit.
- Bourdieu, P. and Passeron, J.C. (1970). *La Reproduction – Éléments pour une*

- théorie du système d'enseignement*. Paris: Editions de Minuit.
- Swartz, D. (1997) *Culture and Power – The Sociology of Pierre Bourdieu*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Verdès-Leroux, J. (1998). *Le savant et la politique – essai sur le terrorisme sociologique de Bourdieu*. Paris: Editions Grasset et Fasquelle.